

Fremtiden og de elektroniske medier

Af Per Stig Møller*)

Det lyder som en ren studenterstil at skulle tale om fremtiden og de elektroniske medier, for emnet er faktisk mere interessant end som så, fremtiden er her allerede.

Det opdagede jeg med lysende klarhed for nogle år siden, da jeg var til fodboldkamp med min da 6-årige datter. Pludselig scorede KB et flot mål og til min ærgrelse havde min datter været mere optaget af publikum. Da jeg med bebrejdelse sagde til hende, at hun hellere skulle have set målet, svarede hun trøstende: »Det gør ikke noget far, det kommer jo i replay...«.

Derfor vil jeg foretrække at binde de to elementer sammen og med indbyrdes tilladelse tale om fremtiden *med* de elektroniske medier, thi den tegner sig rimeligt tydeligt. Hvorledes de elektroniske medier rent teknologisk vil udvikle sig, forandre og brede sig, kan De læse så mange steder, så det behøver jeg ikke levere et kursorisk foredrag om. Fremtiden *med* de elektroniske medier finder jeg det nok så vigtigt at spekulere over, thi den er for længst begyndt.

De elektroniske medier har allerede ændret vores politiske liv. De er godt igang med at ændre vor mentalitet og tænkemåde, hvilket netop viser sig gennem forandringerne af beslutningsprocesserne i det offentlige liv, eller *res publica*, som romerne sagde.

De elektroniske medier har forandret den offentlige debat og dermed den proces, som fører til beslutninger. Det er ikke noget særkende for denne form for kommunikation, eftersom alle revolutioner indenfor kommunikationsteknikken har medført betydelige styringsmæssige

*) Radiorådsformand, dr. phil. Forelæsning ved Mediekonferencen i forbindelse med uddeling af Danske Erhvervslivets Pris for afsætningsøkonomisk Forskning, 26. september 1986.

Fremtiden og de elektroniske medier

Af Per Stig Møller*)

Det lyder som en ren studenterstil at skulle tale om fremtiden og de elektroniske medier, for emnet er faktisk mere interessant end som så, fremtiden er her allerede.

Det opdagede jeg med lysende klarhed for nogle år siden, da jeg var til fodboldkamp med min da 6-årige datter. Pludselig scorede KB et flot mål og til min ærgrelse havde min datter været mere optaget af publikum. Da jeg med bebrejdelse sagde til hende, at hun hellere skulle have set målet, svarede hun trøstende: »Det gør ikke noget far, det kommer jo i replay...«.

Derfor vil jeg foretrække at binde de to elementer sammen og med indbydernes tilladelse tale om fremtiden *med* de elektroniske medier, thi den tegner sig rimeligt tydeligt. Hvorledes de elektroniske medier rent teknologisk vil udvikle sig, forandre og brede sig, kan De læse så mange steder, så det behøver jeg ikke levere et kursorisk foredrag om. Fremtiden *med* de elektroniske medier finder jeg det nok så vigtigt at spekulere over, thi den er for længst begyndt.

De elektroniske medier har allerede ændret vores politiske liv. De er godt igang med at ændre vor mentalitet og tænkemåde, hvilket netop viser sig gennem forandringerne af beslutningsprocesserne i det offentlige liv, eller *res publica*, som romerne sagde.

De elektroniske medier har forandret den offentlige debat og dermed den proces, som fører til beslutninger. Det er ikke noget særkende for denne form for kommunikation, eftersom alle revolutioner indenfor kommunikationsteknikken har medført betydelige styringsmæssige

*) Radiorådsformand, dr. phil. Forelæsning ved Mediekonferencen i forbindelse med uddeling af Danske Erhvervslivets Pris for afsætningsøkonomisk Forskning, 26. september 1986.

forandringer. Da skriften blev indført, opstod de første centralistiske samfund. Før da kunne ingen fra centralt hold dirigere og kontrollere fjerntliggende bopladser. Skriften opstod som følge af landbrugsrevolutionen. Den gav menneskene tid til at tænke og hitte på, fordi landbrugerne i modsætning til jægerne ikke skulle styrte rundt, men måtte sætte sig ned og vente. I denne ventetid opfandt de skriften, hvorpå de gav sig til at føre regnskaber og skrive skyldnerbreve. De ældste skrifter handler følgelig ikke om kærlighed og måneskin, men om hvor mange stykker kvæg den ene boplads skylder folk på den anden boplads. Herefter kunne man ikke påberåbe sig hukommelsestab. Aftalerne blev fastholdt og anvendt som begrundelse for en retstvist eller et overfald. Med skriften blev det også muligt for centralmagten at nedfælde love og tvinge fjerntboende til at holde dem, hvilket var umuligt, dengang man med føje kunne påberåbe sig aldrig at have set dem. Den franske antropolog Claude Lévy Strauss ser ligefrem skriften som statens forudsætning. Før den tid levede menneskene i selvstyre med rimelig rigdom. Derefter begyndte nogle at berige sig på andres bekostning og indskrænke de andres frihed. Kampen mod analfabetismen er centralmagts middel til at opnå den totale magt over borgerne.

Jeg skal ikke holde et kommunikationshistorisk foredrag, men blot yderligere minde om de omvæltninger i styreformerne, som fandt sted, da nationalsprogene fortrængte latin som kirkesprog, og da Gutenberg gjorde det muligt for flere end nogensinde før at kigge præsten i kortene. Jeg vil springe helt frem til den teknologiske nydannelse, som hurtigrotationspressen betød. Den kom frem omkring 1820 og bevirkede, at aviserne nu kunne trykkes i så store oplag og så hurtigt, at priserne på aviser faldt i en sådan grad, at hele borgerskabet overalt i landet temmelig hurtigt fik besked om, hvad der var sket og blev i stand til at deltage i den offentlige debat. Dermed indførtes opinionen eller »den offentlige mening«.

Denne menings første offer blev enevælden. Uden den var demokratiet ikke blevet indført. I »Avisens historie« omtaler Hakon Stangerup ligefrem den franske februar-revolution 1848 som den første presse-revolution. Teknologien ændrede kommunikationsformen, som derpå ændrede styreformen.

Springer vi så op til vort århundrede betød radioen de politiske massebevægelseres sejr. Uden den havde de store førere ikke været i stand til øjeblikkelig at opvige et helt folk. Havde der kun været aviser, havde førernes taler tidsforskudt bredt sig over landet, hvorved den begejstring, de vakte via stemmens samtidige tilstedeværelse over alt, havde været udelukket. Og havde vi i 30'erne haft fjernsyn, havde indstude-

ringen og ansigtets fordrejninger i close-up formentlig afskrækket mere end begejstret. En teknik førte atter til en styreform. Nu skal radioen naturligvis ikke dømmes alene, fordi den udløste anden verdenskrig, for den førte også store befolkningsgrupper ind i et kulturliv, de aldrig før havde haft mulighed for at opleve. En aften's radiopublikum til én Beethoven-koncert var større end det samlede antal koncertgængere gennem hele det foregående århundrede – det er bare en helt anden historie.

Med fjernsynet oplever vi en ny kommunikation, som naturligvis også har ændret beslutningsprocesserne. Nu kan alle fra det ene øjeblik til det andet se, hvad der egentlig skete eller sker.

TV kan nu ændre det politiske landskab fra den ene dag til den anden. Det var ikke kamphandlingerne men de af fjernsynet udløste emotioner, der bragte Frankrig til nederlag i Algeriet og USA til nederlag i Vietnam. Når film- og TV-folk kunne hjembringe billeder af ødelagte algeriske landsbyer, af amerikanske soldater i baghold, så rejste de øjeblikkeligt en forfærdelse blandt de almindelige mennesker, som før i tiden kun havde læst eller hørt om krigen og dens virkelighed. Rædslen udvikler afværgemekanismer, og afværgemekanismen består i at trække sig ind i sig selv, at rulle sig sammen og skjule sig. Og således trak først franskmændene og siden amerikanerne sig ind i sig selv, uanset hvor mange forklaringer de politiske ledere kunne finde på til forsvar for krigen. Forklaringen er ord, og dem lytter ingen til, hvis man selv har set det forfærdelige med egne øjne. Man er mere optaget af virkningen end af årsagen, for virkningen lader sig se, mens årsagen kun lader sig forklare, og forklaringer kræver tid og eftertanke, hvilket der ikke er tid til, hvis man vil beskytte sig mod det forfærdelige. Derfor tabte politikerne, mens opinionen vandt. Det kunne ikke hjælpe, at general Westmoreland efter Vietnamkrigen sagde til general Giap, at han aldrig havde tabt et slag, for Giap havde ret i, at dette var ganske ligegyldigt, når Nordvietnam vandt opinionskrigen. Nordvietnameserne havde nemlig forstået, at krig ikke blot er et spørgsmål om soldater, men nok så meget om motivation og denne motivation bestemmes af opinionen.

I sine erindringer beskriver den bådflugtede vietcong justitsminister Truong Nhu Tang, hvorledes man bearbejdede denne opinion. Da antikrigsstemningen bredte sig i USA, konstaterede vietcong og Nordvietnam, at de havde haft held til at åbne, »hvad vi nu begyndte at kalde »vores fjerde front«, eftersom de første tre var den politiske, militære og diplomatiske« (s. 145). Det var på denne fjerde front krigen afgjordes, den offentlige menings! Og den dikteredes af TV, der i dag har

problemformuleringens privilegium og sætter dagsordenen for, hvad vi debatterer, og ved at formulere problemet tillige spiller en væsentlig rolle for, hvordan vi løser det.

På denne fjerde front kan opinionen manipuleres, men naturligvis også oplyses bedre end nogensinde før. Den er i færd med at ændre det repræsentative demokrati. Dengang oplysningerne spredtes langsomt, og debatten tog tid, var det repræsentative demokrati naturligt og nødvendigt, men disse forudsætninger er ændret af de elektroniske medier, som fører os mod et direkte demokrati. De rejser en sag, som opinionen straks forlanger løst her – og – nu, hvorved sammenhænge og andre hensyn brutalt skubbes til side. Forklaringer tager sig ud som omsvøb, når medierne forlanger korte og klare svar, selv om klarhed, som Niels Bohr sagde, er det modsatte af sandhed. Før afgjorde politikerne, hvad der var valgkampenes grundlag og dermed, hvad vælgerne skulle tage stilling til, når de stemte. I dag sætter medierne temaet gennem det, de trækker frem.

Det repræsentative demokratis tålmodighed er erstattet af den offentlige menings daglige utålmodighed, der kan slå over i utålsmhed fra den ene dag til den anden. Dette har ført til radikale ændringer først og fremmest af den amerikanske beslutningsproces. Her kan et vist antal borgere i de fleste stater nu forlange forslag sendt til referendum hos vælgerne og dermed pålægge det repræsentative demokratis valgte repræsentanter nogle beslutninger, disse før suverænt kunne træffe bestemmelser om.

De frie medier med den frie, offentlige opinion er den frie verdens styrke, men også dens svaghed. Vi har set, hvorledes magter, der overhovedet ikke vil friheden det godt, bevidst forstår at spille på dem, men vi har også set, hvorledes de kan ændre det politiske landskab og give borgerne større og direkte indflydelse. Uden medier og opinion var Nixon aldrig fældet af Watergate og Hernu aldrig blevet gået på Rainbow Warrior. Havde man haft den slags østpå, havde de russiske tropper for længst været ude af Afghanistan, Polen, Tjekkoslaviet, Ungarn, og Sakharov aldrig været i Gorkij. Og dét havde vi betragtet som en smuk sejr for den offentlige opinion og medierne.

Denne mediemagt, som bestyres af dem, der har magten over og den lette adgang til de elektroniske medier, hænger ikke alene sammen med udviklingen indenfor kommunikationsteknikken. Den hænger også sammen med nogle sociale forandringer. Sideløbende med fjernsynets udvikling har vi bevæget os fra landbrugssamfund til industri-samfund, fra at være landboere er vi blevet byboere. Vi er kommet fra stabile, vertikale samfund, hvor moral og etik automatisk gik videre fra

slægt til slægt, og over i et dynamisk, horisontalt samfund, hvor ned-arvede moralforskrifter og handlingskodekser ikke længere findes. De ældres erfaringer mister hurtigt deres værdi i dynamiske samfund, hvor forandringsprocesserne på et ti-år vender op og ned på mere, end et århundrede før kunne klare. Når befolkningerne i en sådan situation samtidig vandrer bort og pludselig befinder sig i ganske andre og temmelig upersonlige omgivelser, står de med ét uden referencerammer. De har ikke de gamle strukturer og forskrifter at holde sig til og orienterer sig enten mod nye referencegrupper eller passiveres i enrummet foran det TV, som kommer til at bestemme, hvad der skal optage dem. Den ensomme ophidses eller forarges samtidig med alle de andre ensomme og mobiliseres af samme sag og på samme måde. Denne mobilisering trækker da den enkelte ud af isolationen og ind i et nyt fællesskab, som føles så meget desto mere velkomment, eftersom mennesket er et socialt væsen, der af naturen er kodet til at handle og optræde i fællesskab.

Sen-industrialismens isolation brydes af de elektroniske medier, der bringer folk sammen om sager, hvor vi før blev bragt sammen igennem vore fag eller fælles livsanskuelser.

Den sociale og den kommunikationstekniske udvikling løber sammen i, hvad man kunne kalde »Kampagnesamfundet«, som afspejles af kampagne-journalistikken.

For at holde interessen fangen og de nyligt bevægede i bevægelse må hver dag have sin kampagne og hvert årti sit mobiliserende tema, ellers falder vi tilbage i isolationen. Det karakteristiske ved kampagnesamfundet er dets hukommelsestab eller historieløshed. Når det hele sker fra dag til dag og hver dag har sin emotion, sættes gårsdagens emne i skyggen af dagens. Da man ikke kan bade i den samme flod to gange, vender man ikke tilbage til den gamle kampagne for at se, om tingene nu også bevægede sig i den retning, de skulle. Derfor afløstes vietnamkampagnen ikke af en kampagne mod de røde khmerer eller Nordvietnams magtovertagelse i Sydvietnam. I så fald skulle man til at analysere egne fejltagelser og til at give de advarende, men overhørte røster ret. Følgelig kunne bådflugtningene ikke mobilisere store demonstrationstog. Nu var vi trætte af Vietnam og igang med et nyt tema. I det næste årti blev væksten emnet for opinionen, for at efterfølges af sulten i Afrika. Den sag synes efterhånden for kompliceret, hvorfor Sydafrikas apartheid har overtaget vores opmærksomhed, thi vi kan kun mobiliseres af klare standpunkter og af sager, hvor vi ikke er i tvivl om, hvad der er sort og hvad der er hvidt. Så enkel udviklede sagen om kernekraft sig også, hvorfor folketinget har vedtaget at skrot-

te den. Det hjalp intet, at tilhængerne fremlagde argumenter, statistikker og beregninger, for modstanderne viste billeder fra Hiroshima og filmede atomkrigens rædsler. Fordi modstanderne appellerede til følelserne, og fordi de elektroniske medier først og fremmest påvirker dem, tabte A-krafttilhængerne kampen. De søgte jo at nuancere mellem A-kraft og A-bomber, mellem mere eller mindre sikre teknikker, som alt sammen blev bedøvende ligegyldigt, da Tjernobyl gik op i fugerne.

Da jeg så de første billeder på skærmen af det katastroferamte Tjernobyl-kraftværk, sagde jeg straks til mine nærmeste, at nu bliver ikke den sovjetiske kernekraft, men den vestlige, problemet. Det var ikke nogen vanskelig profeti, og opfyldt er den allerede blevet, uanset hvor meget A-krafttilhængerne søger at forklare, at Tjernobyls sikkerhedssystemer adskiller sig fra de vestlige værkers. Da Sovjet ikke har nogen elektronisk oplyst eller opmuntret opinion, kan det fortsætte udbygningen af kraftværker, samtidig med at disse nu er sat definitivt i stå i langt de fleste vestlige lande. Om dette i fremtiden vil vise sig godt eller skidt, kommer ikke dagens emne ved, og det vil heller ikke optage opinionen, der til den tid vil være optaget af ganske andre emner.

Lad os nu tage nogle mere nærliggende og dagligdags eksempler på, hvorledes elektroniske medier sætter dagsordenen og derved afgør, hvad politikerne skal bestemme sig til. Det store, mobiliserende emne er for tiden sygehusene og ventelisterne. Emner, som gør sig godt på skærmen, der viser os overfyldte hospitalsgange, bekymrede patienter og leverer samtaler med lidende, som venter på behandling. Da vi alle kan komme i samme situation, bliver vi selvfølgelig alle opskræmte. Vi identificerer os med personerne, og forlanger øjeblikkelig handling af politikerne, som sættes i gabestokken i fald de skulle formaste sig til at prioritere lidt anderledes, end der kræves. Når et amt ikke udvider sygehusbudgettet med 37 millioner, men kun med 25 millioner hedder det straks, at man nedskærer med 12... Således styrkes forargelsen, mens argumentationen fortrænges, for den kræver intellektuel bearbejdning, og en sådan giver emotionen sig ikke af med. Giver man sig til at forklare, at ventelisterne ikke er noget enestående dansk problem, men også et norsk, engelsk, fransk og svensk, d.v.s. et problem for alle regeringer uanset partifarve, vil argumentet ikke trænge ind; thi på nethinden står den lidende og ventende patient, der lige så godt kunne være mig. Derfor er der ingen grænser for de beløb, man kan poste i hospitalssektoren, for der udvikles (heldigvis) hele tiden ny teknik og nye, men dyre behandlinger. At jeg så samtidig som skatteborger forlanger besparelser er en helt anden ting, for i kampagnesam-

fundet arbejder vi ikke med sammenhænge, men med enkeltstående emner.

I det repræsentative demokrati er det de valgte opgaver at få disse vidt forskellige emner til at hænge sammen i en finanslov. I det direkte demokrati stemmer vi om hvert enkelt emne, og overdrager derefter til vore valgte repræsentanter at finde hoved og hale i beslutningerne. Vejen til det direkte demokrati, som de elektroniske medier fremmer, er således ikke udelukkende bestrøet med torneløse roser, men til gengæld forhindrer det magthaverne i at sove en tornerose-søvn eller fra Kafkas fjerne slot at udsende direktiver til et lammet folk.

De mobiliserende kampagner, der samler os om at få USA ud af Vietnam, A-kraft ud af samfundet, sulten ud af Afrika, de hvide ud af Sydafrika, Kunstgødningen væk fra jorden, ventelisterne bort fra hospitalerne og politikerne ud af radiorådet, samler sig gerne omkring negationer. Det er lettere at mobilisere folk omkring et nej end omkring et ja. Et ja forpligter, fordi det er et ja til noget, som skal skabes. Derfor er det meget sjældent, at ja-kampagner vinder. Man kan ikke vinde med et Ja til et demokratisk Vietnam, Ja til sikker energi, Ja til et udviklet Afrika, Ja til et demokratisk Sydafrika, Ja til et miljøvenligt landbrug, Ja til et afbalanceret sygehusvæsen og et ja til et repræsentativt styre for Danmarks Radio, for hvad er demokratisk i Vietnam, hvad er sikker energi, hvad er udvikling, hvad er miljøvenligt og hvori skal balancen i sygehusvæsenet bestå? Her skal intellektet til at nuancere for at finde svarene, som ikke alle vil kunne blive enige om. Her skal følgelig findes kompromisser og sluges kameler. Men begge dele slipper man for ved at kaste sig ud i et fuldttonende, menneskevenligt og varmende Nej. Hvad de ansvarlige derefter stiller op, og hvad der sidenhen sker indenfor området, spiller ingen rolle. Til den tid er vi optaget af noget ganske andet.

Følelserne overtager i den grad magten, fordi de elektroniske billeder umiddelbart appellerer til følelser. De ruller så hastigt over skærmen, at vi ikke rigtigt kan nå at bearbejde dem intellektuelt. Før vi har fået tænkt os om, kommer et nyt, fængende billede på en ny sag frem og de igangsatte overvejelser afbrydes. Vi kan ikke tænke over hvad vi så, fordi vi er i færd med at se noget nyt. Og vi kan ikke vende tilbage til det vi så, for billedet er uigenkaldeligt væk. Vi kan altså ikke spekulere over en sekvens eller en oplysning som fx den om de 25 millioner ekstra, der pludselig blev til 12 millioner færre. Oplysningerne efterlades ubearbejdede.

I den rullende billedkultur bruger vi andre måder at forstå på, end vi gjorde i bogkulturen. Det skrevne ord gav lejlighed til at slå tilbage, at

standse op og tænke efter, at verificere og notere indsigelser i marginen. Intet af dette tillader billedkulturen. Den giver os ikke tid til at reflektere, men går direkte på vores følelser. Den forarger eller ophidser os og gør os derved til let fængelige medlemmer af kampagnesamfundet, mens det skrevne ord vanskeligere rejser en stemning. For det første læste vi ikke allesammen det samme samtidig. For det andet kunne vi bearbejde påstandene med vore egne erfaringer og erindringer, som de hastigt rullende billeder ikke giver os tid til at kalde frem. For det tredje forudsætter billedkigning i sig selv ingen forudsætninger og intet medarbejde hos seeren, hvorimod læsningen byder på forskellige sværhedsgrader og forskellig tilgængelighed. Derfor stimulerer de rullende billeder ikke intellektuelle færdigheder, sådan som bogen gjorde. Da TV i modsætning til bogen henvender sig til alle samtidig, vil TV-selskaberne være fristet til i stigende grad at afstå fra at sende for komplicerede programmer med for lange emnebehandlinger. Rask må det gå, før folk keder sig, og er det et kedeligt program, må det ikke vare så længe, at seerne drejer bort.

Denne tendens vil forstærkes. Snart får vi mere end 90 programkilder ind i vore stuer, hvoraf to-tre vil være danske. Denne udvikling vil videreudvikle de negative tendenser, jeg har peget på, om end det samtidig vil blive lidt vanskeligere at rejse kampagner, for nogle vil jo hele tiden sidde og se på noget andet. Dog er der ikke meget der tyder på, at TV-aviserne rundt om i verden taber publikum. Det er de øvrige programmer, som får folk til at slalomme. Her ligger den kulturpolitiske og demokratiske løsning ikke i at lade Danmarks Radio og TV-2 konkurrere på den laveste fællesnævner, for på den bliver vi begge slået med flere længder af de store internationale satellitselskaber. Iøvrigt tror jeg ikke, seerne vil foretrække Skychannel for Danmarks Radio.

Den flade, vitaminfattige underholdning bliver man hurtigt mæt af, når der kommer rigeligt at vælge mellem. Det har således opmuntret mig, at flere europæiske erfaringer peger i retning af en højere kvalitet som vejen til at bevare seerne på de nationale kanaler. I Frankrig har en bevidst forbedring af dokumentarprogrammerne, der fordyber sig i et emne og leverer det med holdning, ført et af de nationale selskaber op i seertal. Det er en løfterig udvikling, for dokumentariet er et af TV's bedste midler til at oplyse og rejse debat på en seriøs og interessevækkende måde. Samtidig har seks europæiske stationer indgået et produktionssamarbejde, der skal føre til 100 fiktionsproduktioner indenfor tre år med henblik på at tage konkurrencen op med de amerikanske serier ved hjælp af vedkommende og interessefangende film og serier. Kampagnesamfundets sammenhængsløshed modvirkes kun

gennem kvalitet og folkeoplysning, der tager de bedste sider af TV-mediet i brug. Der kan godt være en industri i at undervurdere publikum, men jeg tror, man tager alvorligt fejl, hvis man undervurderer det danske.

Således ligger et af midlerne mod de negative tendenser i den elektroniske fremtid lige for hånden: større national produktion med større kvalitet og målgruppebevidsthed. Den, som sigter på alle, vil i de fleste tilfælde opdage, at de allesammen hver især ser noget andet.

Andre nok så vigtige værn mod kampagnesamfundets afsnuppende medieudvikling ligger i at styrke bogen, stimulere børn til at læse og gøre mediekundskab til en del af undervisningen, ligesom dansk blev det i det skrevne ords tid. At man bliver spist af med ensidighed, at billedet tværtimod sin indbyggede påstand ikke siger alt og ikke viser hele billedet, kræver forudsætninger og kritisk bevidsthed, således som vi er opflasket med i forbindelse med tekster. Vi skal fortælle og undervise i, hvordan billedet klippes, monteres, hvad det viser og ikke viser. Og vi skal undlade at styrte hovedkuls ind i det direkte demokrati, som kampagnesamfundet er ved at kaste os ud i. Ikke fordi jeg tvivler på demokratiet, men fordi jeg ikke er nogen ynder af sammenhængsløshed og her-og-nu-løsninger, der med rette er døbt »hovsaløsninger«. Vejen må gå frem mod en kombination af repræsentativt demokrati, decentralisering af beslutningsprocesserne, øget medbestemmelse og flere folkeafstemninger uden derved at lade alt afgøre af akutte stemninger. Så vil der blive sagt nej til alt.

Ydermere må vi styrke den historiske bevidsthed, fordi netop historie- og hukommelsesløsheden er kampagnesamfundets åndstilstand.

Verdensbevidstheden har TV skaffet os. Det har som det er sagt, gjort verden til en landsby. May Lai kom os nærmere end Maribo. Det kan i sig selv være udmærket, fordi det øger vor forståelse af et globalt medansvar. Imidlertid atomiseres medansvaret, hvis vi foretrækker stakåndet sensationalisme frem for nuancer og sammenhænge. Det er fx ikke nok hele tiden at tale om fred – thi fred kan man altid få – man må tillige vise, hvad en besættelse betyder, thi en sådan kan let blive fredens følgesvend og krigens alternativ.

De elektroniske medier må efter at være kommet over begynderstadiet udvikle evnen til at håndtere det komplicerede, ellers mister de deres betydning for udviklingen af det kulturelle og humane demokrati. Ja, de kommer ligefrem til at svække det.

De, som besidder problemformuleringens privilegium via de elektroniske mediers magt over kampagnesamfundet, må erkende, at de først og fremmest er forpligtede til at tjene almenheden, den nationale kul-

tur og det humane demokrati. Det er et tungt ansvar at sidde med, hvorfor det demokratisk og kulturelt er en fordel, at teknikken i fremtiden deler ansvaret ud på flere hænder og flere stationer. I sig selv gør mangfoldighed det ikke, for hvad gavner det at have mange ens kanaler? Mangfoldigheden er imidlertid det eneste middel mod den latente ensretning af, hvad der optager og ophidser os, og den gør det i hvert fald muligt for os som forbrugere af medierne at opsøge den programkilde, vi har tillid til og kassere de andre.

Fremtiden kan i kraft af de elektroniske medier øge vor bevidsthed om verden og samfundet, styrke vores følelse af medansvar, fremme både det nære og det nationale demokrati og styrke fællesforståelsen, men den kan også gøre alle til piratfisk eller næsehorn. Disse to perspektiver bør alle, der beskæftiger sig med de elektroniske medier holde sig for øje – ellers går det automatisk og elektronisk hurtigt i den gale retning.